

Aneta DAWIDOWICZ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

dawidowicz.aneta@gmail.com

POLITYKA SPOŁECZNA W MYŚLI POLITYCZNEJ NARODOWEGO ODRODZENIA POLSKI, POLSKIEJ WSPÓLNOTY NARODOWEJ-POLSKIEGO STRONNICTWA NARODOWEGO I OBOZU NARODOWO-RADYKALNEGO

ABSTRACT

Social policy in the political thought of national extremist groups in Poland after 1989, The National Rebirth of Poland, The Polish National Community-Polish National Party, The National Radical Camp

The following organisations can be considered representatives of national extremism in Poland after 1989: a) The National Rebirth of Poland, b) The Polish National Community-Polish National Party, c) The National Radical Camp. They have been categorised as being national extremist as they meet the following criteria: 1) the rejection of democracy and the concept of civil society, 2) the negation of the political system transformation model implemented after 1989, 3) the approval of violence as a means to the alternation of power, 4) the pursuit of a new political order which is treated as a model to which there is no alternative, 5) the presence in political thought of countercultural and nativistic elements, 6) the acceptance of integral Catholicism, 7) the use of a distinctive and individual vocabulary, 8) the use of original symbols. In the case of national extremist groups we can only talk about a social policy that is postulated and in the concept phase where there are no possibilities of implementing its objectives.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, polityka społeczna, ekstremizm warstwowy, nacjonalizm, krytyka demokracji, rodzina, własność, kwestie społeczne

Keywords: political thought, social policy, national extremism, nationalism, criticism of democracy, family, ownership, social issues

UWAGI WSTĘPNE

We współczesnej Polsce polityka publiczna jako dyscyplina naukowa i jako sposób zarządzania w sektorze publicznym nie ma bogatych tradycji. Jako sformalizowana dyscyplina z odrębnymi metodami badawczymi wyłaniała się dopiero w ostatnich dziesięcioleciach¹. Politykę publiczną należy traktować jako podejmowanie przez władzę publiczną powiązanych ze sobą decyzji i działań dla osiągnięcia określonych celów, w sytuacji gdy mechanizmy rynkowe nie mają zastosowania albo same nie mogłyby działać dostatecznie efektywnie. Ważnym składnikiem polityki publicznej jest polityka społeczna².

Polityka społeczna może być realizowana lub dopiero projektowana. Zakres polityki społecznej jest odpowiednikiem katalogu potrzeb uznawanych powszechnie za ważne i wymagające zaspokojenia przez celową działalność państwa i innych podmiotów. Obejmuje całokształt działań, w tym m.in. tworzenie prawa, którego celem jest zagwarantowanie satysfakcjonującego człowieka poziomu życia, wszechstronnego rozwoju jednostki, społeczności, państwa. Polityka społeczna stanowi przyjęty i realizowany przez władzę publiczną i organizacje pozarządowe zespół długofalowych działań na rzecz zaspokajania potrzeb i rozwiązywania problemów społecznych³.

W zakresie zainteresowania polityki społecznej znajdują się zagadnienia prawne, polityczne, socjologiczne, ekonomiczne w różnych obszarach: polityka demograficzna (ludnościowa) i polityka rodzinna; polityka edukacyjna (oświatowa); polityka kulturalna; polityka ochrony zdrowia; polityka mieszkaniowa; polityka migracyjna; polityka zatrudnienia; polityka zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej; polityka ochrony środowiska naturalnego; polityka prewencji i zwalczania zjawisk patologicznych.

UGRUPOWANIA EKSTREMIZMU NARODOWEGO W POLSCE PO 1989 ROKU

Narodowy radykalizm stanowi pojęcie obszerne i dosyć niejednoznaczne. Mieszczą się w nim ruchy społeczno-polityczne stanowczo krytykujące ustrój demokratyczny i re-

¹ A. Zybala, *Polityki publiczne. Doświadczenia w tworzeniu i wykonywaniu programów publicznych w Polsce i w innych krajach. Jak państwo działa, gdy zamierza (chce) musi rozwiązać zbiorowe problemy swoich obywateli?*, Warszawa 2012, s. 18, 353.

² J. Woźnicki, *Nowa dyscyplina – „nauki o polityce publicznej” usytuowana w dziedzinie nauk społecznych*, „Nauka” 2012, nr 1, s. 133.

³ S. Socha-Sachalin, *Polityka społeczna*, Koszalin 200, s. 5; R. Antonów, *Polityka społeczna w ujęciu współczesnych anarchistów polskich*, [w:] *Miedzy Europą naszych pragnień a Europą naszych możliwości*, red. J. Faryś, T. Sikorski, P. Słowiński, t. 2, Gorzów Wielkopolski 2007, s. 37-51.

alizowany po 1989 r. ład społeczno-polityczny. Myśl ekstremistyczna negująca fundamentalną zasadę „ludzkiej równości” określana jest mianem ekstremizmu prawnicowego. Podmioty polityczne o charakterze ekstremalnym można wyodrębnić na podstawie trzech zasadniczych kryteriów: 1) systemowego – oznaczającego potępienie demokratycznego konsensusu (antysystemowość); 2) funkcjonalnego – specyficznej strategii i zachowań politycznych, odrzucenie możliwości kooperacji z siłami umiarkowanymi (partycypacja niekonwencjonalna); 3) przestrzennego – pozycji zajmowanej w przestrzeni politycznej (największa odległość od centrum). Za podmioty reprezentujące ekstremizm należy uznać te, które są zarazem antisystemowe, zwrócone przeciwko rządzącym, jak i umiarkowanej opozycji, bezkompromisowe, niekonwencjonalne w działaniu, jednoznacznie negatywne w ocenie bieżącej sytuacji politycznej i radykalne w proponowanych rozwiązaniach⁴.

Po 1989 r. nastąpiło odrodzenie ruchów skrajnej prawicy w Polsce. Działające w III Rzeczypospolitej ugrupowania polityczne reprezentujące program narodowy i nacjonalistyczny odwoływały się do dorobku ideowo-politycznego Narodowej Demokracji oraz „potomstwa ideowego” związanego z Obozem Narodowo-Radykalnym. Czerpały one z twórczości ideologów i działaczy Narodowej Demokracji: Romana Dmowskiego, Tadeusza Bieleckiego, Jędrzeja Giertycha, Feliksa Koniecznego, Jana Ludwika Popławskiego, Romana Rybarskiego, Wojciecha Wasiułyńskiego. Ważne źródło inspiracji stanowiła tradycja antykomunistyczna. Oprócz źródeł o charakterze wewnętrznym istotne znaczenie miały inspiracje zewnętrzne. Odwoływano się do zachodnioeuropejskiej myśli nacjonalistycznej, czerpano z dorobku skrajnego programu narodowego europejskich nacjonalistów, a zwłaszcza takich postaci, jak Roberto Fiore i Derek Holland. Inne źródło inspiracji stanowiła myśl polityczna konserwatywnych rewolucjonistów. Wyróżnikiem ugrupowań narodowych i nacjonalistycznych jest znaczne zróżnicowanie pod względem ideowo-programowym i strukturalnym⁵.

⁴ Zob. szerzej: *Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, red. E. Olszewski, Lublin 2004, s. 13-98.

⁵ Współczesny ruch narodowy w Polsce stanowi przedmiot zainteresowania wielu badaczy. Za pionierską monografię naukową poświęconą tej problematyce można uznać pracę: G. Tokarz, *Ruch narodowy w Polsce w latach 1989-1997*, Wrocław 2002, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2350, w której omówiona została struktura organizacyjna i program ideowo-polityczny ruchu narodowego w Polsce po transformacji ustrojowej w 1989 r. Problematykę ugrupowań neoendekich w III Rzeczypospolitej eksplorował Jarosław Tomaszewicz, zob. tenże, *Ugrupowania neoendekie w III Rzeczypospolitej*, Toruń 2003. Polityczne ugrupowania narodowe w Polsce w czasie od przemian ustrojowych w 1989 r. do wyborów parlamentarnych w 2001 r. stanowią przedmiot monografii naukowej: Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania polityczne w Polsce 1989-2001*, Lublin 2007. We współczesnej historiografii można znaleźć też liczne publikacje przyczynkarskie charakteryzujące polityczne ugrupowania narodowe. Odnosiły się one do organizacyjnego i ideowego procesu kształtowania się ruchu narodowego w Polsce oraz organów prasowych ugrupowań narodowych. Analizowały też stosunek ugrupowań narodowych do kwestii integracji Polski z Unią Europejską. Zob. M. Piskorski, *Liga Polskich Rodzin*, [w:] *Polskie partie i ugrupowania parlamentarne*, red. K. Kowalczyk, J. Sielski, Toruń 2004; B. Smolik, *Narodowcy u zarania transformacji ustrojowej*, [w:] *Z badań nad przemianami politycznymi w Polsce po 1989 roku*, red. S. Dąbrowski, B. Rogowska, Wrocław 1998; L. Koćwin, „Narodowcy” i „Europejczycy” wobec problemu jedności

W niniejszym tekście do podmiotów reprezentujących ekstremizm narodowy w Polsce po 1989 r. zaliczono: a) Narodowe Odrodzenie Polski, b) Polską Wspólnotę Narodową-Polskie Stronnictwo Narodowe, c) Obóz Narodowo-Radykalny⁶. W przypadku powyższych podmiotów o zakwalifikowaniu ich do nurtu ekstremizmu narodowego zadecydowały następujące kryteria: 1) odrzucenie demokracji i idei społeczeństwa obywatelskiego; 2) negacja realizowanego po 1989 r. modelu transformacji systemowej; 3) aprobata przemocy jako metody alternacji władzy; 4) dążenie do zaprowadzenia nowego ładu politycznego traktowanego jako bezalternatywny wzorzec; 5) występowanie w myśli politycznej elementów kontrakulturalnych i natywistycznych; 6) akceptacja integralnego katolicyzmu; 7) posługiwanie się własnym, odrębnym, charakterystycznym językiem; 8) posługiwanie się oryginalną symboliką⁷.

Narodowe Odrodzenie Polski należy do jednej z najdłuższych działających polskich organizacji narodowych. Działalność rozpoczęło 10 listopada 1981 r. Ugrupowanie to samookreśla się wprost jako nacjonalistyczne, jednocześnie podkreślając, że stanowi przykład najdłuższej istniejącego w Polsce współczesnej reprezentanta idei narodowej. Od kwietnia 1992 r. NOP funkcjonuje jako partia polityczna. NOP nie akceptuje istniejącego w III RP systemu polityczno-gospodarczego. Krytykuje zarówno ustrój komunistyczny, jak i kapitalistyczny, opowiadając się za koncepcją tzw. „trzeciej pozycji”. Szczególnie negatywnie oceniany był przez NOP syjonizm, traktowany jako przejaw imperializmu żydowskiego⁸. Od początku swego istnienia ugrupowanie to za główną formę swojego uczestnictwa w życiu publicznym przyjęło organizację marszy i pikiet. NOP posiada strukturę hierarchiczną. Na jego czele stoją najaktywniejsi działacze. W szeregach NOP znajdowali się przedstawiciele subkultury (kontrkultury) skinheadzkiej⁹. NOP wydaje kilka czasopism, w tym ukazujący się od 1991 r.

---

europejskiej, [w:] *Współczesna polska myśl polityczna. Wybrane ośrodki, koncepcje, system wartości*, red. B. Pasierb, K. A. Paszkiewicz, Wrocław 1996; A. Szymański, *Unia Europejska w programach ugrupowań uczestniczących w wyborach parlamentarnych w 2001 roku*, [w:] *Polska scena polityczna. Kampanie wyborcze*, red. E. Pietrzyk-Zieniewicz, Warszawa 2002, *Studia Politologiczne / Instytut Nauk Politycznych UW*, vol. 6; P. Tomasik, *Ugrupowania narodowe wobec integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Polska na nowej drodze. Tradycja i współczesność*, red. A. Magierska, Warszawa 1997, *Studia Politologiczne / Instytut Nauk Politycznych UW*, vol. 2; G. Radomski, *Liberalizm w interpretacjach współczesnego ruchu narodowego w Polsce*, [w:] *Polskie zbliżenia z liberalizmem*, red. T. Godlewski, D. Karnowska, Toruń 2006, *Idee i Polityka*; T. Koziełło, *Liga Polskich Rodzin wobec integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Między Europą naszych pragnień...*, t. 2.

⁶ Nie jest to jednak pełny obraz współczesnego ekstremizmu narodowego. Dodać trzeba, że po 1989 r. ekstremizm narodowy reprezentowały następujące podmioty: Narodowe Odrodzenie Polski, Polska Wspólnota Narodowa-Polskie Stronnictwo Narodowe, Młodzież Wszechpolska, Wspólnota Szarych Wilków, Robotnicza Akcja Narodowa, Polska Partia Narodowa, Obóz Narodowo-Radykalny, Front Narodowo-Radykalny, Polska Grupa Narodowa.

⁷ Wykład habilitacyjny prof. dra hab. Grzegorza Radomskiego (niepublikowany), w zbiorach własnych autorki.

⁸ T. Dorosz, *Narodowy radykalizm wczoraj i dziś*, „Szczerbiec” 1999, nr 3/4, s. 2.

⁹ E. Wilk, *Krucjata łysogłowych*, Warszawa 1994, s. 61; I. Morawska, *Kiedys odrosną nam włosy*, „Gazeta Wyborcza” 1995, 12 VIII, s. 6; J. Harłukowicz, *Czy to się mogło zdarzyć tylko we Wrocławiu?*, wywiad z M. Kornakiem, „Gazeta Wyborcza Wrocław” 2013, 28 VI, s. 6.

magazyn „Szczerebiec”¹⁰ oraz dziennik internetowy „Nacjonalista.pl”. NOP deklaruje czynną działalność na europejskim forum nacjonalistycznym. Od lat 90. ubiegłego wieku NOP uznaje się za reprezentanta International Third Position (Międzynarodowej Trzeciej Pozycji), będącej platformą ideową i organizacyjnej współpracy ogółu europejskich organizacji nacjonalistycznych. NOP poczytuje się także za jednego z inicjatorów Europejskiego Frontu Narodowego¹¹. Ważną rolę w NOP odgrywa Adam Gmurczyk. Był on zaangażowany w rozwój struktur ideowych i organizacyjnych współczesnego ruchu narodowo-radykalnego już w latach 80. XX w. Gmurczyk udzielał się politycznie, kierując Narodowym Odrodzeniem Polski oraz zajmując się publicystyką polityczną. Zamieszczał teksty m.in. w „Szczerebcu” i „Nowej Sztafecie”. Jego publicystyka polityczna koncentrowała się na zagadnieniach ideowo-formacyjnych. Aktualnie Adam Gmurczyk pełni funkcję prezesa i niekwestionowanego lidera NOP¹².

W czerwcu 1990 r. powstała Polska Wspólnota Narodowa-Polskie Stronnictwo Narodowe. Jej początki sięgają 1955 r., kiedy to w Krakowie podjął działalność Polski Związek Wspólnoty Narodowej¹³. Polska Wspólnota Narodowa-Polskie Stronnictwo Narodowe określa się jako ruch wspólnotowy, obejmujący polskie siły narodowe¹⁴. Od samego początku istnienia PWN-PSN jej przewodniczącym jest Bolesław Tejkowski. W latach 1990-1991 PWN-PSN wydawała miesięcznik „Myśl Narodowa Polska”, a w latach 1998-2005 miesięcznik „Wspólnota”. PWN-PSN obok takich kwestii, jak naród, polskość, słowiańskość, patriotyzm, podnosi znaczenie sprawiedliwości społecznej¹⁵. W jej programie zauważalne są silne akcenty antyklerykalne. PWN-PSN opowiada się za niezależnością polityczno-gospodarczą od Unii Europejskiej, NATO i USA oraz za ścisłą współpracą z krajami słowiańskimi, a zwłaszcza z Rosją. PWN-PSN należy do międzynarodowej struktury „Sobór Wszzechsłowiański”.

¹⁰ „Szczerebiec” ukazywał się od listopada 1991 r. jako miesięcznik popularnonaukowy. Redaktorem naczelnym pisma był Mirosław Szczepan Żochowski. Od lutego 1994 r. w „Szczerebcu” swój dodatek pod nazwą „Awangarda Narodowa” miało Narodowe Odrodzenie Polski. We wrześniu 1994. (nr 35) wpływy nacjonalistów z NOP wzrosły i czasopismo stało się oficjalnym organem prasowym tego ugrupowania. Redaktorem naczelnym miesięcznika został Adam Gmurczyk. Grafika i treść pisma uległy wówczas znacznemu zradykalizowaniu. Nakład pisma wahał się między 5000 a 8000 egzemplarzy. Od roku 1999 w „Szczerebcu” funkcjonuje dział kulturalny pod nazwą „Hobbit. Narodowo-rewolucyjny dodatek kulturalny”, w którym publikowane są opowiadania, fragmenty książek, recenzje itd. Zob. szerzej: K. Jajecznik, *Od entuzjasty do kontestatora myśli nacjonalistycznej. Sylwetka publicystyczna Mirosława Szczepana Żochowskiego (1937-2010)*, [w:] *Prasa Narodowej Demokracji*, t. 3: *Publicyści*, red. E. Maj, A. Dawidowicz, Lublin 2012, s. 251-258; B. Smolik, *Publicystyka ideowopolityczna Adama Gmurczyka na łamach prasy i publikacji narodowo-radykalnych*, [w:] *Prasa Narodowej Demokracji*, t. 3, s. 291-292.

¹¹ E. Maj, *Myśl narodowa i nacjonalistyczna*, [w:] *Myśl polityczna w Polsce po 1989 roku. Wybrane nurty ideowe*, red. E. Maj, A. Wójcik, Lublin 2008, s. 122.

¹² Na temat NOP szerzej zob.: J. Tomasiewicz, *Narodowe Odrodzenie Polski i jego wizja „Katolickiego Państwa Narodu Polskiego” jako uwspółcześiona wersja narodowego radykalizmu*, [w:] *Różne oblicza nacjonalizmów. Polityka – religia – etos*, red. B. Grott, Kraków 2010, s. 171-220; B. Smolik, *Publicystyka ideowopolityczna Adama Gmurczyka...*, s. 291-292.

¹³ G. Tokarz, *Ruch narodowy w Polsce...*, s. 18.

¹⁴ *Statut Polskiego Związku Wspólnoty Narodowej*, Warszawa 10 X 1987, s. 1.

¹⁵ Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 30.

Aktualnie działający Obóz Narodowo-Radykalny nie jest partią polityczną, lecz stanowi ogólnopolskie stowarzyszenie. Wywodzi się z powołanej w 1993 r. w Krakowie grupy pod nazwą Ofensywa Narodowo-Radykalna. Przed 2005 r. ONR odwoływał się do dziedzictwa przedwojennych środowisk endeckich i narodowo-radykalnych, a zwłaszcza do dorobku **Romana Dmowskiego, Jana Mosdorf, Tadeusza Gluzińskiego, Henryka Rossmana, Adama Doboszyńskiego**. Ważnymi wydarzeniami w dziejach organizacji są Marsze Niepodległości (pierwszy odbył się w roku 2010, kolejne w latach 2011, 2012, 2013). Aktualnie funkcję kierownika głównego ONR pełni Aleksander Krejckant, natomiast skarbnikiem ONR został Jan Turopolski¹⁶.

Jak wynika z materiałów programowych zamieszczonych na internetowej stronie ONR, członkowie tej organizacji w preferowanym porządku wartości sytuują: honor, ojczyznę, rodzinę, tradycję, przyjaźń¹⁷. Obóz Narodowo-Radykalny skupiał głównie młodzież. ONR deklarował szeroki obszar działalności, który obejmuje: organizację patriotycznych manifestacji, współpracę ze środowiskami kombatan-tów, organizację wykładów i prelekcji o tematyce narodowej, patriotycznej oraz pro-life, prowadzenie działalności charytatywnej (organizowanie darów dla mieszkańców domów dziecka i osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, materialne wspomaganie schronisk dla zwierząt), promowanie idei krwiodawstwa.

Po 2005 r. w programie politycznym, jak i w sposobie działania ONR nastąpiły istotne zmiany. Przede wszystkim zmienił się język haseł, ulotek, plakatów, artykułów, które różnią się od skrajnego radykalizmu lat 90. XX w. Do organizacji zaczęli napływać działacze reprezentujący poglądy konserwatywne i prawicowe i niewywodzący się z subkultury skinheads¹⁸. Obóz Narodowo-Radykalny dysponuje własnymi wydawnictwami periodycznymi, jak np. kwartalnik „Magna Polonia”. Periodyk zawiera teksty dotyczące zarówno dziejów, jak i myśli politycznej polskiego obozu narodowego. Autorami tekstów są na ogół działacze i liderzy ONR. Omawiane są w nich bieżące wydarzenia polityczne, społeczne, kulturalne i obyczajowe. Redaktorem naczelnym pisma jest Adam Seweryn, funkcję zastępcy redaktora naczelnego pełni Tomasz Dorosz. Do autorów tekstów należą m.in.: Wojciech Muszyński, Rafał Dobrowolski, Marta Cywińska¹⁹.

Liderzy Obozu Narodowo-Radykalnego kwestionują zaistnienie rzeczywistość ideowo-polityczną. Dla organizatorów Marszu Niepodległości w latach 2010, 2011, 2012, 2013 suwerenność Polski jest kwestią budzącą poważne wątpliwości. Podważają oni niezależność istnienia struktur państwowych oraz autonomię głowy państwa w osobie prezydenta Bronisława Komorowskiego, którego w swoich dokumentach programo-

¹⁶ A. Seweryn, *Wywiad z Kierownikiem Głównym ONR*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 8-9; tenże, *Wywiad ze Skarbnikiem ONR*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 10-11.

¹⁷ http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=95&Itemid=28, 11 II 2012.

¹⁸ Szerzej zob.: A. T. Witczak, *ONR – powrót na scenę? Rekonstrukcja radykalnego skrzydła formacji narodowo-katolickiej?*, [w:] *Nacjonalizmy różnych narodów. Perspektywa politologiczno-religioznawcza*, red. B. Grott, O. Grott, Kraków 2012, s. 319-334, *Societas*, 30.

¹⁹ http://www.onr.home.pl/magnapolonia/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=109, 6 IX 2013.

wych określają mianem *najzwyczajniejszej w świecie marionetki, stojącej na czele państwa pozbawionego suwerenności*²⁰.

Ugrupowania ekstremizmu narodowego głoszą poglądy nacjonalistyczne, tercystyczne, narodowo-radykalne, antyglobalistyczne, antykomunistyczne, antyliberalne, antylewicowe, antysocjalistyczne i antykapitalistyczne. Wypowiadają się przeciwko liberalizmowi zarówno w wymiarze gospodarczym i politycznym, jak i kulturowym, przy równoczesnym poparciu dla korporacjonizmu gospodarczego²¹. Na ogół promują postawę i wartości katolickie. Za **podstawowy składnik polskiej tożsamości narodowej uznają wyznanie katolickie**. Myśl ortodoksji religijnej jest obecna zwłaszcza w poglądach Narodowego Odrodzenia Polski. **Wizja państwa narodowego jest tożsama z koncepcją państwa katolickiego**. Natomiast myśl polityczna PWN-PSP znalazła się poza kryterium wyznaniowym, prezentując nacjonalizm świecki²².

Poglądy reprezentowane przez powyższe podmioty sprawiają, że można uznać je za marginalne. Jest to również powód, dla którego nie mogą one liczyć na specjalne poparcie społeczne. Ugrupowania ekstremizmu narodowego nigdy nie zdobyły zadowalających wyników w wyborach parlamentarnych. Jej liderzy mieli też zupełnie marginesowe znaczenie w wyborach prezydenckich.

ŁAD POLITYCZNY

Analiza świadectw myśli politycznej wybranych ugrupowań potwierdza tezę, że formułowane koncepcje mają charakter ekstremalny. Mimo pewnego zróżnicowania poglądów cechą wspólną prezentowanych koncepcji stanowi odrzucenie idei demokracji. Ugrupowania ekstremalne kwestionują wprawdzie charakteryzujący demokracje liberalne ład społeczny, jednakże wyniki wyborów demokratycznych uznają za wiążące. Nie akceptują kompromisów politycznych, dlatego ewentualna współpraca z podmiotami o bardziej umiarkowanym obliczu, nawet reprezentującymi idee nacjonalistyczne, jest zdecydowanie utrudniona.

Badania nad ekstremizmem pravicowym opierają się głównie na odniesieniach do teoretycznego wzorca demokracji. Analiza dokumentów programowych wytworzonych przez te podmioty potwierdza tezę, że istotą poglądów ekstremizmu narodowego jest negacja systemów pluralistyczno-demokratycznych. Głównym wyróżnikiem głoszonych poglądów jest skłonność do uproszczonego postrzegania rzeczywistości i jej perspektyw²³.

²⁰ T. Dorosz, *Cel marszu niepodległości*, ONR, [online:] <http://www.onr.h2.pl/indeks.php?view=article>, 9 II 2013.

²¹ K. Kawęcki, *Korporacjonizm chrześcijański*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5, s. 71-74.

²² Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 42-43.

²³ A. Dawidowicz, *Dychotomiczna wizja rzeczywistości politycznej w polskiej myśli narodowej i nacjonalistycznej po 1989 roku*, [w:] *Idee w procesie kształtowania współczesnej rzeczywistości polskiej. Nacjonalizm*, red. E. Maj, M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2010, s. 101-112.

Wyróżnikiem omawianych środowisk politycznych jest krytyka ustroju demokratycznego. Do wad demokracji zaliczają one: naruszanie podstawowych wartości moralnych, brak stabilności politycznej, brak szacunku dla człowieka traktowanego przedmiotowo jako „głos” podczas wyborów. Krytycznie odnoszą się one do ładu opartego na wartościach liberalnych²⁴. Jak pisał redaktor naczelny czasopisma „Magna Polonia”, kluczowym wyróżnikiem współczesnego radykalizmu jest sprzeciw wobec liberalizmu²⁵. W publicystyce Narodowego Odrodzenia Polski krytyczny stosunek do demokracji wynika z faktu, iż uniemożliwia ona rządy elity narodowej, prowadząc do dyktatu „rządów przeciętności”; uniformizacji życia społecznego, alienacji człowieka. Rzeczywistość po 1989 r. postrzegana jest jako rodzaj „nowej dyktatury” albo jako „demokratyczne bezprawie”. Celem działalności nie jest naprawa obecnego państwa, gdyż jak zapisano w dokumentach programowych NOP, *nie da się uratować rudery, ale budowa nowego państwa, którego gospodarzami będą mieszkańcy, a nie skorumpowana klasa polityczna*. W ocenie omawianych środowisk demokracja uniemożliwia ochronę interesów narodowych²⁶. Krytyczne oceny demokracji nie przeszkadzały jednak liderom prezentowanych podmiotów w podejmowaniu prób uczestnictwa w życiu politycznym²⁷.

MODEL SPOŁECZEŃSTWA

Podmioty polityczne reprezentujące ekstremizm narodowy sceptycznie oceniają dokonujące się w Polsce przemiany związane z tworzeniem struktur państwa i nowego modelu społeczeństwa. Opowiadają się za prymatem narodu wobec jednostki. Odrzucają istniejący ład normatywny, twierdząc, że jego zasady są niezgodne z wartościami narodowymi i patriotycznymi. Formułują przekonanie, że wartości narodowe zostały utrwalone dzięki determinacji elity narodowej. Wyrażają opinię, że Polska przetrwała okres komunistyczny, gdyż jak twierdzi Adam Gmurczyk, *zachowana została duchowa więź narodowa, poczucie godności i wiara w przyszłe zwycięstwo*²⁸. W poglądach ugrupowań ekstremizmu narodowego wyraz znajduje przekonanie

²⁴ http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=123:zniewalajca-rowno-czyli-totalizm-postpu-&catid=47:spoczcstwo, 9 II 2013.

²⁵ A. Seweryn, *Narodowy radykalizm wciąż aktualny*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 51.

²⁶ Na temat krytyki demokracji w poglądach NOP zob. szerzej: T. Sikorski, *Miejsce antydemokratyzmu w publicystyce politycznej Narodowego Odrodzenia Polski (1992-2006)*, [w:] *Narodowa Demokracja XIX-XXI wiek. Koncepcje – ludzie – działalność*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2008, s. 529-545.

²⁷ Adam Gmurczyk, niekwestionowany przywódca NOP, korzystał z biernego prawa wyborczego. Nigdy jednak nie uzyskał znacznej liczby głosów. We wrześniu 2001 r. startował jako kandydat do sejmu z ramienia koalicji Alternatywa Ruch Społeczny, zdobył wtedy 99 głosów, w lipcu 2004 r. w wyborach uzupełniających do senatu zgłoszowało na niego 412 osób. Podczas wyborów do Sejmu 25 IX 2005 r. w okręgu lubelskim uzyskał 141 głosów. B. Smolik, *Publicystyka ideowopolityczna Adama Gmurczyka...*, s. 294.

²⁸ A. Gmurczyk, *Strategia walki narodowej*, „Szczerebiec” 1994, nr 12, s. 3.

o realnej możliwości urzeczywistnienia własnej wizji ładu politycznego i społecznego. Prezentowane podmioty polityczne uważają się za głównego depozytariusza tradycji i wartości narodowych. Tym samym deprecjonowano świadomie poważną część polskiej kultury powstałej w wyniku oddziaływania wpływów zewnętrznych, które jednoznacznie odrzucono.

W myśli politycznej podmiotów ekstremizmu politycznego wyraźnie preferuje się model społeczeństwa tradycjonalistycznego opartego na trwałych wartościach narodowych. W dokumentach programowych omawianych podmiotów politycznych prezentuje się wizję społeczeństwa, jego struktury, stosunków panujących pomiędzy jednostkami, poszczególnymi grupami społecznymi, statusu jednostki w państwie i w społeczeństwie. W deklaracjach programowych głosi się zasadę solidaryzmu narodowego i równej pozycji wszystkich grup społecznych. W poglądach PWN-PSN naród polski składa się z wzajemnie sobie potrzebnych i niezbędnych dla wspólnego rozwoju równoprawnych klas i stanów społecznych, grup zawodowych, środowisk światopoglądowych i wyznaniowych współdziałających w zgodzie dla wspólnego dobra narodowego. Niezmiennie powtarza się opinię, że dobro narodu jest nadrzędne wobec dobra jego części²⁹.

W publicystyce politycznej przedstawiany obraz polskiego społeczeństwa ma charakter negatywny i pesymistyczny. Zmiany polityczne, gospodarcze i kulturowe dokonujące się w Polsce po 1989 r. wywołują w omawianych środowiskach liczne dyskusje. Wyraża się w nich zaniepokojenie stanem społecznym Polski. Sprzeciw budzi model społeczeństwa multikulturowego, jako oparty na fałszywych i zapożyczonych wartościach³⁰. Krytykuje się postępującą industrializację, skłonność do stylu życia opartego na wartościach materialnych, konsumpcjonizm, masowość kultury, narastającą atomizację społeczeństwa³¹. Krytycznie ocenia się przemiany społeczne i obyczajowe. Dostrzega się rozwój niepokojących zjawisk zachodzących w polskim społeczeństwie, zwłaszcza takich jak: rozwój przestępczości, narkomanii, pedofilii, brutalizacja zachowań społecznych.

Narodowe Odrodzenie Polski głosi przekonanie o społecznym charakterze natury człowieka. W dokumentach programowych wielokrotnie powtarza się stwierdzenie, że człowiek jest istotą społeczną, a to znaczy, iż niemożliwy jest rozwój jednostki ludzkiej poza wspólnotą ludzi³². Niezmiennym wyróżnikiem wypowiedzi na temat istoty człowieka i jego miejsca w strukturze społecznej jest postulat wszechstronnej aktywizacji

²⁹ *Ustawa Zasadnicza Polski, czyli Konstytucja Polski*, projekt konstytucji opracowany przez PWN, [online] http://www.pwn.waw.pl/program/2012_konstytucja.htm, 2 II 2013; *Wytyczne*, NOP, <http://www.nop.org.pl/wytyczne/>, 29 I 2013; B. Tejkowski, *Założenia ideowe, program ustrojowy, narodowe zasady moralne, statut*, Warszawa 1990, s. 15.

³⁰ *Deklaracja ideowa*, ONR, [online] http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=29, 6 IX 2013.

³¹ B. Smolik, *Publicystyka ideowopolityczna Adama Gmurczyka...*, s. 304.

³² *Zasady ideowe nacjonalizmu*, „Szczerbiec” 1994, nr 11; M. Sieniawski, *Z rozważań nad narodowym radykalizmem*, „Szczerbiec” 1996, nr 6, 7; *Zasady ideowe nacjonalizmu*, dokument programowy, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/zasady-ideowe-nacjonalizmu/>, 29 I 2013.

jednostki ludzkiej. Potępiano bierność we wszelkich jej przejawach i formach. Jak tłumaczono w dokumentach programowych NOP: *Bierność – najgorszy wróg Cywilizacji. Najlepszą ilustracją tego zjawiska jest leżący na kanapie z paczką chipsów i pilotem do telewizora człowiek, którego złudzenie wolności uprawia w samozadowoleniu. Człowiek bierny to regres, antyteza Wartości, dla których nasi przodkowie poświęcali życie. Człowiek zdolny do poświęceń to rozwój, doskonalenie duchowe, gwarancja przetrwania tego, co ważne. To, co dajemy bezinteresownie, zawsze wraca do nas w postaci jeszcze większego dobra*³³.

OCHRONA RODZINY

Poglądy na temat polityki społecznej wynikają z przyjętego systemu wartości. W zakresie zainteresowania polityki społecznej znajdują się sprawy rodziny, w analizowanej publicystyce politycznej szczególnie wyraźnie eksponowano jej znaczenie. Polityka społeczna w myśli politycznej ugrupowań ekstremizmu narodowego charakteryzuje się wrażliwością na problemy związane z funkcjonowaniem rodziny. Definiując naród, określa się go mianem rodziny rodzin. W ocenie nacjonalistów rodzina stanowi niezmiennie ważny fundament narodu. Rodzinę traktuje się jako naczelną wartość, podstawę narodu i jego formy organizacyjnej, czyli państwa. Uważa się, że tylko zdrowe, bezpieczne i dostatnie rodziny stanowią o sile całej wspólnoty narodowej. Wiele uwagi poświęca się roli rodziny w społeczeństwie. W dokumentach programowych dobitnie podkreśla się prawo każdej jednostki do założenia rodziny, która jak stwierdzano w dokumentach programowych, *jest dla osiągnięcia pełni życia koniecznością*³⁴. Prawo do założenia rodziny kwalifikuje się jako: 1) prawo nienaruszalne; 2) prawo równe dla wszystkich; 3) prawo naturalne³⁵. Lansuje się model rodziny tradycyjnej, o strukturze hierarchicznej i patriarchalnej, opartej na „zdrowym” związku kobiety i mężczyzny. Wypowiada się przeświadczenie, że monogamiczne związki pomiędzy kobietami a mężczyznami stanowią najlepszą podstawę do budowania zdrowego fizycznie i spokojnego społeczeństwa.

Wszystkie omawiane w niniejszym szkicu podmioty polityczne przykładają ogromną wagę do roli rodziny. Uważa się, że rozwój wspólnoty narodowej w znacznej mierze zależy od jej pozycji³⁶. Jak pisano w projekcie konstytucyjnym przygotowanym przez Polską Wspólnotę Narodową-Polskie Stronnictwo Narodowe, kondycja rodziny przesądza o trwałości i rozwoju narodu. Uznaje się, że rodzinę polską tworzy dobrowolny związek pełnoletniej kobiety i pełnoletniego mężczyzny, będących obywatelami Polski.

³³ <http://www.nop.org.pl/2013/01/14/nop-w-czolowce-europejskich-partii-broniacych-zycia-i-rodziny/>, 29 I 2013.

³⁴ *Zasady ideowe nacjonalizmu*, dokument programowy...

³⁵ *Tamże*.

³⁶ Wartość rodziny doceniały wszystkie ugrupowania polityczne o obliczu narodowym i nacjonalistycznym. Zob. T. Koziello, *Rodzina i polityka prorodzinna jako wartość polityczna w koncepcjach ideowych Ligi Polskich Rodzin*, [w:] *Sapientia animorum magistra est. Wartości w nauce – wartości w polityce. Księga Jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Alicji Wójcik z okazji 40. rocznicy pracy naukowej*, red. nauk. E. Maj, A. Dawidowicz, M. Wichmanowski, Lublin 2013, s. 473–491.

Odrzucając jednoznacznie związki partnerskie, podkreśla się, że dopiero zawarcie związku małżeńskiego w Urzędzie Stanu Cywilnego nadaje mu status i ochronę prawną. W projekcie PWN-PSN znajdował się również zapis dający prawo do zawarcia wyznaniowego związku małżeńskiego³⁷.

W programach ugrupowań ekstremizmu narodowego rodzina sytuuje się na czele preferowanego porządku wartości. Argumentuje się, że w rodzinie dokonuje się transmisja wartości narodowych. Wskazuje się, że członkiem narodu jednostka staje się wyłącznie poprzez urodzenie i wychowanie w patriotycznej atmosferze rodzinnej. W publicystyce politycznej omawiane podmioty polityczne opowiadają się za tradycyjnym modelem rodziny wielopokoleniowej.

W rozważaniach nad rodziną nieustannie pojawia się przekonanie o konieczności utrwalenia tradycyjnego porządku etycznego. W ramach tradycyjnego modelu rodziny występuje tradycyjny podział ról. Zgodnie z zasadami konserwatyzmu obyczajowego określono powinności kobiety-matki, która winna skupić się na życiu rodzinnym, stroniąc od planów realizowania się na gruncie zawodowym. Dla kobiety przewidziano jednorodne funkcje, rolą kobiety jest przede wszystkim przechowywanie i przekazywanie następnym pokoleniom tradycyjnych wartości kulturowych, opieka nad rodziną. Uważa się, że jest to zadanie istotne, łączy się bowiem ściśle z utrwaleniem tożsamości narodowej. Przypisanie kobietom roli matki i żony koresponduje z głoszonym przekonaniem, że równość płci nie istnieje. **Takim rozważaniom towarzyszy sprzeciw wobec ideologii gender.**

Reprezentanci ugrupowań ekstremizmu narodowego rozczą sobie prawa do wyłączności reprezentowania całych społeczności, zwłaszcza w takich kwestiach, jak model rodziny, rola i pozycja kobiety w rodzinie i w społeczeństwie. Niezmiernie rzadko omawiany jest problem funkcjonowania kobiet w życiu publicznym. W świetle prezentowanej myśli politycznej ideał polskiej kobiety przedstawia osoba skoncentrowana na życiu rodzinnym. Kobiety postrzega się jako biologicznie predestynowane do zajęć domowych i wychowywania dzieci. Szczególnie negatywnie ocenia się kobiety odbiegające od tradycyjnego wizerunku matki i żony, a więc skupione na pracy zawodowej i, zdaniem przedstawicieli omawianych ugrupowań, osiągające sukces kosztem życia rodzinnego³⁸. Ideałem, wzorem godnym naśladowania, jest kobieta wyznająca wartości narodowe, utożsamiająca się z polską tradycją, manifestująca postawę patriotyczną. Jak pisała na łamach czasopisma „Magna Polonia” jedna z działaczek Sekcji Kobięcej Ruchu Narodowego, wzorem kobiety *jest dumna i odważna Polka*³⁹.

Przedmiotem zainteresowania NOP są wszelkiego rodzaju patologie i dewiacje społeczne. Destrukcyjne społecznie zjawiska oceniano z punktu widzenia wspólnoty narodowej i usytuowania w niej rodziny. Przejawy patologii struktury społecznej traktuje się

³⁷ Ustawa Zasadnicza Polski...

³⁸ J. Schwertner, *Anna Holocher: To mężczyźni są dyskryminowani przez feministki*, wywiad, Onet, [online] <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/anna-holocher-to-mezczyzni-sa-dyskryminowani-przez,1,5562806,wiadomosc.html>, 23 VII 2013.

³⁹ A. Gąsiorek, *Sekcja Kobięca Ruchu Narodowego*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 15.

jako bezpośredni czynnik zagrażający spójności rodziny. W trosce o wyeliminowanie postaw patologicznych zaleca się rozwój i upowszechnianie kultury fizycznej, która ma się przyczyniać do prawidłowego rozwoju młodych pokoleń⁴⁰.

W poglądach NOP pojawia się postulat uporządkowania spraw bezpieczeństwa publicznego i bezpieczeństwa państwa. Uważa się, że takie działania są potrzebne dla ochrony rodziny. Ochronę funkcjonowania rodziny miałyby zapewnić: zwiększenie nakładów na służby policyjne, przywrócenie kary śmierci za dokonanie najcięższych zbrodni, takich jak morderstwa, gwałty, handel narkotykami, udział w przestępczości zorganizowanej, działanie na rzecz likwidacji państwa polskiego, a także wysokich wyroków za przestępstwa przeciwko porządkowi społecznemu⁴¹.

Za ważny problem uważa się konieczność zapewnienia zrównoważonej dynamiki przyrostu naturalnego. Ponieważ rodzinę traktuje się jako podstawę funkcjonowania silnego społeczeństwa, opowiedziano się przeciwko rozwiązaniom sprzyjającym ograniczeniu liczby narodzin. Za głównych twórców i propagatorów idei kontroli urodzin uznano organizacje międzynarodowe, wśród nich: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, UNESCO i instytucje Unii Europejskiej. Potępia się ich działalność i obwinia się je o degenerację moralną społeczeństwa⁴².

Wypowiadając opinie na temat polityki ludnościowej, za niezbędne uznano podjęcie działań polegających na uruchamianiu czynników wzrostu urodzeń. Uważa się, że państwo powinno moralnie i materialnie wspierać rodzinę. Polityka pronatalistyczna miałyby przebiegać dzięki realizacji określonych instrumentów administracyjno-prawnych, takich jak: akty prawne utrudniające sprzedaż i promocję środków antykoncepcyjnych, wprowadzenie zakazu aborcji, ochrona prawna kobiety ciężarnej, prawo do przerw w pracy w związku z urodzeniem dziecka (urlop macierzyński, wychowawczy)⁴³.

Dostrzeżono, że w Polsce rodzina przeżywa głęboki kryzys przejawiający się poważnym spadkiem dzietności. Uważa się, że zjawisko to ma wpływ na kulturę, ekonomiczną i społeczną przyszłość państwa, dlatego przeciwdziałanie temu zjawisku to podstawowe zadanie polityki społecznej państwa. Punktem wspólnym koncepcji wyśuwanych przez wszystkie omawiane podmioty polityczne jest zdecydowane odrzucenie aborcji. W projekcie konstytucyjnym PWN powtarzano, że dziecko od poczęcia w łonie matki jest pełnowartościowym człowiekiem, któremu w żadnym przypadku nie wolno odbierać życia i zdrowia⁴⁴. W myśli politycznej NOP krytyka aborcji ściśle wynika z przekonania, że zasady katolickie powinny kształtować całościowo ustrój państwa, także w wymiarze etycznym. Narodowe Odrodzenie Polski w myśl zasad katolicyzmu zdecydowanie opowiada się za prawnie usankcjonowaną bezwzględną ochroną życia poczętego. Liderzy ONR głoszą przekonanie, że życie ludzkie pochodzi od

⁴⁰ *Wytyczne...*

⁴¹ *Zasady programowe*, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/zasady-programowe/>, 29 I 2013.

⁴² *Deklaracja Trzeciej Pozycji*, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/deklaracja-trzeciej-pozycji/>, 27 VI 2013.

⁴³ <http://www.prawy.pl/z-kraju/3348-w-dniu-ojca-liderzy-upr-ruchu-narodowego-i-prawicy-rp-zadeklarowali-wspolna-walke-w-obronie-rodziny>, 27 VI 2013.

⁴⁴ *Ustawa Zasadnicza Polski...*

Boga i ochrona życia stanowi obowiązek każdej jednostki. W myśl powyższych postulatów podejmowano czynne działania mające na celu promocję tzw. „cywilizacji życia”⁴⁵. Jako przykład można wskazać aktywność Anny Holocher, liderki Sekcji Kobiet Ruchu Narodowego, jednej z założycielek strony internetowej aborcjatozbrodnia.pl, która czynnie angażuje się w działalność ruchu pro-life, organizując m.in. pokazy filmów połączone z wykładami o tematyce antyaborcyjnej. Działacze ONR sprzeciwiają się zarazem metodzie in vitro, wskazując na liczne zagrożenia płynące z jej stosowania⁴⁶.

W centrum zainteresowania stawia się politykę prorodzinną. W **programie ochrony i wsparcia dla rodziny przewidziano pomoc w utrzymaniu trwałości małżeństw, w ochronie życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci, w zabezpieczeniu warunków duchowego i materialnego rozwoju rodziny**. Docenienie wartości rodziny skłania do refleksji nad jej kondycją ekonomiczną. Postuluje się wprowadzenie zasiłków rodzinnych w wysokości dwóch trzecich płacy minimalnej. Miałyby one umożliwić kobietom rezygnację z pracy zawodowej i poświęcenie się wychowywaniu dzieci w duchu tradycyjnych wartości moralnych i kultury narodowej. PWN-PSN opowiada się także za rozwiązaniem problemu mieszkaniowego, zakładając przyznanie każdej rodzinie mieszkania własnościowego⁴⁷.

Cechą charakterystyczną wypowiedzi formułowanych przez ugrupowania ekstremizmu narodowego jest posługiwanie się językiem prowadzącym do defaworyzacji i alienacji wybranych grup społecznych. Widoczne to jest zwłaszcza w poglądach na temat mniejszości seksualnych. Ugrupowania ekstremizmu narodowego jednoznacznie określają się jako przeciwnicy związków homoseksualnych, uznając je za dewiację, a homoseksualistów za wrogów tradycyjnego ładu społecznego. Postuluje się walkę z „promocją homoseksualizmu”, powołując się na zasady etyki katolickiej⁴⁸. Można uznać, że krytyka homoseksualizmu jest głównym tematem w publicystyce i działalności ugrupowań ekstremizmu narodowego⁴⁹. Praktycznym wyrazem tych poglądów są akcje ulotkowe, plakatowe, wlepkowe, malowanie graffiti, a przede wszystkim organizowanie manifestacji przeciwko tzw. „paradom równości”. Wspólnym mianownikiem prezentowanych podmiotów politycznych jest sprzeciw wobec współczesnej „wyzwolonej” obyczajowości. Piętnuje się rozwody, aborcję, konkubinat, pornografię, antykoncepcję⁵⁰.

⁴⁵ <http://www.nop.org.pl/2013/01/14/nop-w-czolowce-europejskich-partii-broniacych-zycia-i-rodziny/>, 29 I 2013.

⁴⁶ P. Giza, *Niebezpieczeństwa i kontrowersje związane z metodą in vitro*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 24-28.

⁴⁷ *Uczciwi Polacy na radnych*, wybory samorządowe 1998, program wyborczy Polskiej Wspólnoty Narodowej (ulotka wyborcza); B. Tejkowski, *Walka o Polskę*, Warszawa 1994, s. 151; S. Stępień, *Koncepcje polityczne ekstremizmu prawicowego w III Rzeczypospolitej*, [w:] *Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, red. E. Olszewski, Lublin 2004, s. 298.

⁴⁸ K. Marcinkiewicz, *Nauka domeną lewicy?*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5, s. 43.

⁴⁹ *Kraków: nacjonalizm zwycięża*, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/2013/05/19/krakow-nacjonalizm-zwycieza/>, 2 VIII 2013.

⁵⁰ http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=137:kilka-uwag-w-kwestii-homoseksualistow-&catid=47:spoleczestwo, 9 II 2013.

Negatywnie ocenia się istniejący w Polsce model polityki społecznej. Dostrzegając wiele wad obecnie funkcjonującego w Polsce systemu polityki społecznej, wskazuje się, że prowadzi on do regresu funkcji rodziny, pogłębienia istniejących nierówności społecznych, utrwalenia się postaw bierności i niemocy wśród beneficjentów pomocy społecznej, zaniku poczucia odpowiedzialności za życie własne i swoich najbliższych, utrwalania postawy apatii życiowej, bierności w poszukiwaniu pracy. Uważa się, że podmiotem polityki społecznej powinna być rodzina. Celem polityki prorodzinnej powinno być stworzenie przez państwo warunków do rozwoju rodziny poprzez wspomaganie jej w wypełnianiu funkcji: prokreacyjnej, ekonomicznej, edukacyjnej, opiekuńczej, wychowawczej. Państwo miałooby być głównym kreatorem polityki społecznej.

POLITYKA WŁASNOŚCIOWA

Ugrupowania ekstremizmu narodowego prezentują zdecydowanie wrogi stosunek do systemu politycznego i gospodarczego budowanego w III Rzeczypospolitej. Powtarzają argumenty o braku suwerenności Polski i jej uzależnieniu ekonomicznym od Zachodu. Za sprawców wszelkiego zła uważa się Żydów, którzy w opinii powyższych podmiotów przejęli władzę w państwie polskim, systematycznie pracując nad upokorzeniem polskiej tradycji i kultury. Uznaje się, że władza polityczna w państwie znalazła się rękach Żydów, którzy sprawują ją bezprawnie i z naruszeniem zasad prawa i reguł demokracji.

Negatywnie ocenia się model gospodarki rynkowej. Sprzeciw budzi materializacja życia człowieka. Krytykując materializm, przedstawiciele nurtów radykalnych powołują się na św. Tomasza z Akwinu. Poglądy ONR w tej kwestii objaśniał Adam Seweryn, który pisał: *Nasz antymaterializm nie ma nic wspólnego z manichejskim dualizmem. Nie chodzi to o to, aby zakwestionować sferę materialną i w ślad za tym głosić purytańskie czy gnostyckie teorie. Prymat ducha nad materią w interpretacji NR [narodowego radykalizmu – A.D.] zbliżony jest raczej do koncepcji tomistycznych. W odniesieniu do dzisiejszych uwarunkowań oznacza przede wszystkim sprzeciw wobec będącego dziedzictwem rewolucji francuskiej wielopostaciowego materializmu*⁵¹. Krytykuje się formułę „niewidzialnej ręki rynku”. Środek harmonizowania interesów gospodarczych widzi się w ustroju korporacyjnym. Sprzeciw wywołują postulaty ekonomiczne liberalizmu. Oceniano je z punktu widzenia interesu narodowego. Krytykuje się politykę neoliberalną na rzecz umiarkowanego interwencjonizmu. Koncepcja państwa „nocnego stróża” jest kwestionowana zarówno z powodów ideologicznych, jak i ekonomicznych. Antyliberalne postulaty łączą się z dążeniem do przywrócenia jednostce wsparcia, którego nie zapewnia system oparty na zasadach wolnego rynku⁵².

Stan gospodarczy Polski oceniany jest jako zdecydowanie zły. Wśród najczęściej podejmowanych tematów ekonomicznych znajdują się: zadłużenie państwa,

⁵¹ A. Seweryn, *Narodowy radykalizm...*, s. 51.

⁵² Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 269; E. Maj, *Mysł narodowa i nacjonalistyczna...*, s. 138.

bezrobocie, emigracja zarobkowa, rozwarstwienia społeczne. Sformułowano zasadę bezwzględnego prymatu polskiej własności narodowej jako źródła bogactwa Polski i Polaków. Krytykuje się udział obcego kapitału w strukturach ekonomicznych kraju. Zachęca się społeczeństwo do wspierania rodzimego kapitału, poprzez zaopatrywanie się tylko w polskich sklepach. Domagano się wprowadzenia konstytucyjnego zakazu sprzedaży dóbr narodowych: ziemi i zakładów przemysłowych w ręce obcokrajowców⁵³.

Poszanowanie własności prywatnej stanowi fundament gospodarki narodowej i, jak mniemano, daje gwarancję rozwoju narodu. Opowiedziano się za niezależną gospodarką narodową, wolną od ingerencji międzynarodowego kapitału. Zwolennicy ekstremizmu narodowego podkreślają znaczenie skutków przemian politycznych, takich jak zmiany o charakterze ekonomicznym i pauperyzacja części polskiego społeczeństwa⁵⁴.

Narodowe Odrodzenie Polski wśród zasadniczych praw człowieka wymienia prawo do własności i *rozporządzania środkami produkcji*⁵⁵. Domaga się przekształcenia stosunków własnościowych. Postuluje wprowadzenie zasad powszechnego uwłaszczenia oraz przeprowadzenia reprivatyzacji zagrabionego i wyprzedanego ponadnarodowym strukturom ekonomicznym majątku narodowego. W poglądach NOP ważnym postulatem jest dążenie do zabezpieczenia własności prywatnej ziemi i zablokowanie procesów tzw. pegeeryzacji, polegających na niszczeniu drobnych i średnich gospodarstw rolnych, zastępowanych „fabrykami” rolniczymi⁵⁶.

Wiele uwagi kwestiom ekonomicznym poświęcał lider PWN-PSN – Bolesław Tejkowski. Uznał on, że ustrój gospodarczy przyszłego państwa narodowego powinien opierać się na czterech formach własności: prywatnej, grupowej, komunalnej, państwowej. Uznał, że własność prywatna miałaby swoje uzasadnienie w przypadku dużych przedsiębiorstw mających poważne znaczenie dla państwa, jak np. stocznie, huty, koleje. Prywatyzacja własności państwowej miałaby być możliwa jedynie dla osób posiadających polskie obywatelstwo. Zdaniem PWN-PSN własność powinien posiadać każdy obywatel. Tejkowski opowiadał się za samowystarczalnością ekonomiczną Polski. Twierdził, że pod względem gospodarczym Polska powinna być państwem autarkicznym, oddzielonym od Europy Zachodniej wysokimi cłami⁵⁷.

W dziedzinie ekonomicznej **publicyści** opowiadali się za jak najszerszym upowszechnieniem własności. **Doceniali znaczenie mieszkania jako dobra podstawowego i nieodzownego dla człowieka. Zagwarantowanie prawa do posiadania samodzielnego mieszkania traktowane jest jako ważna powinność państwa wobec obywateli.**

⁵³ Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 36.

⁵⁴ E. Maj, *Wielonurtowość myśli nacjonalistycznej w Polsce współczesnej*, [w:] *Idee w procesie kształtowania współczesnej rzeczywistości polskiej. Nacjonalizm*, red. E. Maj, M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2010, s. 95.

⁵⁵ *Zasady ideowe...*

⁵⁶ *Wytoczne...*

⁵⁷ *Program wyborczy PWN-PSN*, „Myśl Narodowa Polska” 1991, nr 5, s. 18.

Bolesław Tejkowski **żądał konstytucyjnego zagwarantowania przez państwo każdej rodzinie mieszkania własnościowego**⁵⁸.

NOP krytycznie oceniała ekonomiczne postulaty oparte zarówno na zasadach ideologii komunistycznej, jak i socjalistycznej. Jako główny argument przytacza się fakt, że w powyższych systemach wyeliminowana została prywatna własność. Jak tłumaczono: *człowiek w socjalizmie jest tylko pozbawionym wolności ekonomicznej niewolnikiem, z przyczyn bytowych zmuszanym do uległości w każdej dziedzinie życia*⁵⁹. Równie krytycznie ocenia się kapitalizm, tłumacząc, że jego konsekwencją jest koncentracja własności w rękach *garstki właścicieli konglomeratów przemysłowo-finansowych*⁶⁰. Poszukując własnych rozwiązań ekonomicznych, opowiedziano się za dystrybucjonizmem i katolickim korporacjonizmem⁶¹.

POLITYKA OŚWIATOWA I WYCHOWAWCZA

Do ważnych celów polityki społecznej zaliczono kwestie wszechstronnego rozwoju człowieka. Za istotne zagadnienia uważa się stworzenie równych szans rozwoju i kształcenia młodego pokolenia. W poglądach prezentowanych podmiotów politycznych ważne miejsce zajmują zagadnienia związane z funkcjonowaniem edukacji i oświaty. Wszystkie omawiane ugrupowania podkreślają też rolę wychowania społecznego. Narodowe Odrodzenie Polski za ważny warunek odrodzenia i wielkości struktury organizmu narodowego uznaje przeprowadzenie gruntownej reformy systemu edukacji. Realizowane począwszy od 1989 r. modele edukacyjne, oceniane są zdecydowanie negatywnie. W zamian sformułowano własną wizję rozwoju szkolnictwa i struktury systemu wychowania. Propagowany model edukacyjny miałby się opierać na wartościach narodowych i patriotycznych⁶². Opowiedziano się za budową takiego modelu oświaty, który będzie służył wydobywaniu i rozwijaniu szczególnych uzdolnień jednostki ludzkiej. Taki sposób oddziaływania miałby zostać wprowadzony już od najwcześniejszego etapu edukacji szkolnej. Bolesław Tejkowski domaga się wprowadzenia dwunastoletniego obowiązkowego i bezpłatnego nauczania państwowego⁶³. Natomiast Obóz Narodowo-Radykalny opowiada się za prywatyzacją szkolnictwa⁶⁴.

⁵⁸ B. Tejkowski, *Walka o Polskę*, s. 151.

⁵⁹ *Kapitalizm to socjalizm. Stanowisko NOP w sprawach gospodarczych*, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/2012/05/14/kapitalizm-to-socjalizm-stanowisko-nop-w-sprawach-gospodarczych/>, 2 VIII 2013.

⁶⁰ *Tamże*.

⁶¹ Wywiad prezesa Narodowego Odrodzenia Polski Adama Gmurczyka dla włoskiej AIP, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/2013/04/17/naszym-celem-jest-europa-wolnych-narodow-wywiad-prezesa-nop-dla-wloskiej-aip/>, 2 VIII 2013.

⁶² A. Gąsiorek, *Pralnia mózgów*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5, s. 37-38.

⁶³ B. Tejkowski, *Oświadczenie z czerwca 1993 roku*, [w:] tenże, *Walka o Polskę*, s. 232.

⁶⁴ *Dokumenty programowe*, ONR, [online] http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=409:co-z-t-qdarmowq-edukacj&catid=47:spocieczstwo, 9 II 2013.

Postuluje się wprowadzenie konstytucyjnego zagwarantowania objęcia dzieci i młodzieży obowiązkowym i bezpłatnym wykształceniem średnim oraz zapewnienie 30% młodzieży bezpłatnego wykształcenia wyższego. Za ważny problem uznaje się konieczność zapewnienia systemu ustawicznego kształcenia obejmującego całość społeczeństwa. Idąc tym tropem, w narodowo-radykalnym periodyku „Magna Polonia” promuje się czytelnictwo⁶⁵. W przekonaniu liderów NOP edukacja miałaby mieć charakter ustawiczny i otwarty, obejmować osoby dorosłe i pracujące zawodowo. Zagadnienia edukacyjne jest rozpatrywane w powiązaniu z problemami natury ekonomicznej. Uważa się bowiem, że wzrost poziomu wiedzy, systematyczne upowszechnienie oświaty pozytywnie przyczyni się do rozwoju narodowej gospodarki⁶⁶.

Z niezmienną krytyką spotykają się reformy systemu edukacji wprowadzane przez kolejne rządy polskie, poczynwszy od 1989 r. Podejmowanym działaniom reformatorskim zarzuca się odwoływanie się do obcych, a przez to destrukcyjnych modeli edukacyjnych. Szczególnie krytycznie oceniane jest wzorowanie się na amerykańskich przykładach. Odrzucając wzory obce, uznano, że reforma edukacji powinna wzorować się na strukturze edukacyjnej wprowadzonej w II Rzeczypospolitej w latach 1921-1939. Zakłada się powszechność oświaty, równość szans oraz startu życiowego. Postuluje się jak najszerszy dostęp społeczeństwa do dóbr kultury i osiągnięć nauki⁶⁷.

POLITYKA ZATRUDNIENIA

W zakresie zainteresowania ugrupowań ekstremizmu narodowego znajdują się sprawy rynku pracy. Prawo do pracy uważane jest za niezbywalne prawo człowieka. Opowiedziano się za możliwie pełnym i racjonalnym zatrudnieniem. Wszystkie ugrupowania reprezentujące ekstremizm narodowy sytuują pracę na czele preferowanych wartości. Pracę rozpatrują z punktu widzenia rozwoju narodu polskiego. Uważają, że praca stanowi źródło dobrobytu narodu, jest również ważnym czynnikiem rozwoju duchowego człowieka⁶⁸. Doceniając znaczenie pracy, opowiadają się za wzrostem płac realnych oraz postulują wprowadzenie sześciogodzinnego dnia pracy. Podnosząc znaczenie pracy jako wartości służącej rozwojowi narodowemu oraz jednostce ludzkiej, podmioty reprezentujące ekstremizm narodowy postulowały: 1) natychmiastowe zlikwidowanie bezrobocia; 2) wzrost płac; 3) zapewnienie minimum socjalnego; 4) przywrócenie godności pracy; 5) rozwiązanie kwestii emigracji młodych Polaków w poszukiwaniu pracy⁶⁹.

⁶⁵ P. Cichosz, *O kryzysie czytelnictwa i jego roli w obozie narodowym*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5, s. 45-47.

⁶⁶ *Wytyczne...* Można dodać, że praktycznym odzwierciedleniem poglądów na tematy oświatowe i wychowawcze stał się wkład NOP w rozwój działalności o charakterze paramilitarno-wychowawczym. W 1996 r. działacze NOP powołali młodzieżową organizację harcerską pod nazwą Hufce Polskie.

⁶⁷ A. Gmurczyk, *Zmierzch cywilizacji*, „Szczerebiec” 1999, nr 1/2, s. 3-4; tenże, *Sila hierarchii*, „Szczerebiec” 1995, nr 5, s. 3; tenże, *Kadra w ruchu narodowo-radykalnym*, „Szczerebiec” 1995, nr 4, s. 3.

⁶⁸ *Wytyczne...*

⁶⁹ Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 34.

Decyzje rządu Donalda Tuska w zakresie rozwiązań polityki społecznej są kwestionowane. Sprzeciw wzbudzały rządowe plany reform emerytalnych. Największe oburzenie budził pomysł podwyższenia i zrównania wieku emerytalnego do 67 roku życia dla kobiet i mężczyzn. Uważano, że dłuższa perspektywa pracy zarówno fizycznej, jak i umysłowej zniechęca pracowników do efektywnego wykonywania swojego obowiązku, który mógłby być wykonywany przez osoby młode, dopiero wchodzące na rynek pracy. Nieustannie podejmuje się kwestię bezrobocia ludzi młodych, pozostających bez zatrudnienia absolwentów szkół średnich i wyższych. W związku z tzw. „umowami śmieciowymi” zarzuca się rządowi Donalda Tuska brak kompensacyjnych propozycji dla młodych ludzi na rynku pracy⁷⁰.

KWESTIA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Osnowę myśli politycznej ugrupowań ekstremizmu narodowego stanowi przekonanie, że życie narodu polskiego zostało zdominowane przez interesy sił wrogich Polsce. **Troska o dobro i rozwój narodu powoduje głęboką nieufność do wszelkich sił „antynarodowych”, „obcych” i „niepolskich”.** Krytykę budzą wszelkie projekty zapowiadające budowę Polski „multikulturowej”. Ideologowie współczesnych ugrupowań narodowych i nacjonalistycznych precyzyjnie wskazują wrogów narodów polskiego, zaliczają do nich Żydów, Niemców, masonów, lewicowców, a także społeczność imigrantów muzułmańskich.

W piśmiennictwie PWN-PSN nie istnieje kategoria mniejszości narodowe, natomiast w użyciu są pojęcia „cudzoziemcy” i „obcokrajowcy”. Publicyści z tego środowiska domagają się zachowania homogenicznego kształtu etnicznego Rzeczypospolitej. Za konieczne uważają wprowadzenie konstytucyjnego zakazu osiedlania się w Polsce obcokrajowców. W przekonaniu omawianych podmiotów politycznych uzasadnieniem jest wzrastająca liczba mieszkających w Polsce Żydów i Niemców⁷¹. W twórczości publicystycznej Tejkowskiego i PWN dochodzi do częstego mistyfikowania znaczenia Niemców i Żydów. Powtarzają się opinie o domniemanej hegemonii niemieckiej i żydowskiej we współczesnym życiu politycznym i gospodarczym⁷². W ocenie Tejkowskiego Polska stanowi nieustanny cel ataku Żydów i Niemców⁷³. Domaga się on zakazu posiadania podwójnego obywatelstwa oraz osiedlania się Polsce i nadawania polskiego obywatelstwa ludziom niepolskiej narodowości⁷⁴.

Narodowe Odrodzenie Polski sformułowało przekonanie, że ludzkość składa się z mozaiki różnorodnych ras i kultur⁷⁵. Uważa, że polskie elity polityczne podlegają za-

⁷⁰ http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=407:expose-premiera-tuska-krotka-refleksja&catid=47:spoleczestwo, 9 II 2013.

⁷¹ Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 38.

⁷² *Tamże*.

⁷³ *Tamże*.

⁷⁴ B. Tejkowski, *Walka o Polskę*, s. 178.

⁷⁵ *Deklaracja Trzeciej Pozycji...*

woalowanym wpływom żydowskim: „Jedwabne” przypieczętowało ostatecznie skundlenie klasy, która zwie się rządzącą. Potrzeba akceptacji międzynarodowego żydostwa zdaje się być w tych gremiach powszechna, co może wywołać nawet pewne rozbawienie – wiara w dominującą rolę Żydów na świecie jest widać większa wśród politycznie poprawnych, niż najbardziej zatwardziałyh wyznawców teorii konspiracji⁷⁶.

Przedstawiciele ekstremizmu narodowego za głównych wrogów Polski uznają głównie Żydów i Niemców⁷⁷. Przedstawiciele PWN sojuszników Polski dostrzegają w pokrewnych etnicznie i kulturowo narodach słowiańskich, propagując przy mierze z Rosją. Bolesław Tejkowski jest współzałożycielem i przewodniczącym Słowiańskiego Soboru – międzynarodowej organizacji zrzeszającej nacjonalistyczne ugrupowania z Europy Wschodniej, mającej swą siedzibę w Moskwie⁷⁸.

NOP i PWN-PSN szczególnie dobitnie eksponują negatywną obecność i destrukcyjne znaczenie Żydów. Liderzy wymienionych ugrupowań, podejmując wątek żydowski, posługują się często agresywnym i pełnym nienawiści słownictwem. Zwłaszcza publicystyka polityczna NOP pełna jest swoistego ekstremizmu językowego i werbalnej niechęci do Żydów⁷⁹. Wspomniane ugrupowania obarczają Żydów winą za niemal wszelkie zło, jakie na przestrzeni dziejów dotknęło Polaków. Żydzi byli więc inspiratorami wszystkich rozbiorów Polski, przyczyniali się do klęski powstań narodowych, zaś współcześnie obecność Żydów w przeróżnych sektorach życia publicznego nieodparcie wiedzie do poważnej demoralizacji Polaków, skutkując destrukcyjnymi zjawiskami obyczajowymi⁸⁰.

Ukazywane podmioty polityczne prezentują zdecydowanie wrogi stosunek do systemu politycznego i gospodarczego budowanego w III Rzeczypospolitej. Powtarzają argumenty o braku suwerenności Polski i uzależnieniu jej od Zachodu. Za sprawców wszelkiego zła uważają Żydów, którzy w ich opinii przejęli władzę w państwie polskim, systematycznie pracując nad upokorzeniem polskiej tradycji i kultury. Uznają, że władza polityczna w państwie znalazła się rękach Żydów, którzy sprawują ją bezprawnie i z naruszeniem zasad prawa i reguł demokracji⁸¹.

POLITYKA OCHRONY ŚRODOWISKA

Zagadnienia dotyczące ochrony środowiska naturalnego sporadycznie pojawiają się w poglądach liderów ekstremizmu narodowego. Niemniej sformułowano myśl, że prawem i przywilejem każdej jednostki ludzkiej jest realizacja pragnienia przebywania w ekologicznym środowisku naturalnym. Chociaż kwestie ekologiczne nie stanowią głównego problemu podejmowanego przez nurt ekstremizmu narodowego, to jednak

⁷⁶ A. Gmurczyk, *Kartka z podróży do Grosslandu*, „Szczerbiec” 2001, nr 4/5, s. 4.

⁷⁷ *Program wyborczy PWN-PSN*, s. 14.

⁷⁸ S. Stępień, *Koncepcje polityczne...*, s. 300.

⁷⁹ E. Maj, *Myśl narodowa i nacjonalistyczna...*, s. 122.

⁸⁰ „Polskę od Żydów nacz wyzwolić Panie”, „Szczerbiec” 1997, nr 3, s. 18; Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 60; B. Smolik, *Publicystyka ideowopolityczna Adama Gmurczyka...*, s. 313.

⁸¹ *Program wyborczy PWN-PSN*, s. 14.

ochrona środowiska naturalnego znajduje pewne odzwierciedlenie w poglądach i nacjonalistycznej publicystyce politycznej. Najpełniej temat „ekologizmu narodowego” został zaprezentowany przez jednego z narodowych radykałów, Bogdana Koziela. W swoistym manifestie ideowym zatytułowanym *Ekologia narodowa* uznał on, że źródło wszelkich współczesnych zagrożeń ekologicznych stanowią systemy ideowe oparte na założeniach doktryny Oświecenia i rewolucji francuskiej. Jak tłumaczył, *To właśnie w XVIII wieku skryształizował się pogląd, jakoby człowiek był wartością najwyższą, a rozum ludzki jedynym kryterium pozwalającym rozstrzygać wszelkie sprawy. Człowiek został wyabsolutyzowany, wyrwany nie tylko z kontekstu społecznego, ale i ze swego naturalnego otoczenia. Zasada wolności jednostki legła u podstaw ideologii liberalizmu*⁸². W dokumentach programowych NOP pisano: *Człowiek posiada oczywiście prymat nad naturą, ale musi ją traktować jako podarunek, który ma zostać przekazany przyszłym pokoleniom*⁸³. Tym samym liderzy omawianych podmiotów politycznych zaświadczały, że zagadnienia ekologizmu stanowią nie tylko domenę ruchów lewicowych. Można zauważyć, że postawę czynnej ochrony środowiska naturalnego traktuje się jako jeden z wymiarów współcześnie rozumianego patriotyzmu⁸⁴. Uważa się, że obowiązek zachowania równowagi ekologicznej przyrody spoczywa na wszystkich narodach świata. Ponieważ szczególnie krytycznie ocenia się działalność struktur ponadnarodowych, nie widzi się potrzeby ingerowania międzynarodowych sił politycznych w kwestie ochrony środowiska. Narodowcy są przekonani, że czynna ochrona środowiska naturalnego nie wymaga tworzenia ponadnarodowych czy globalnych struktur organizacyjnych. Z tego powodu krytycznie oceniają działalność alternatywnego ruchu kulturowego New Age.

POLITYKA WYZNANIOWA

Kwestie dotyczące relacji nacjonalizmu i religii należą do problemów niezwykle trudnych i skomplikowanych⁸⁵. Działacze ugrupowań reprezentujących ekstremizm naro-

⁸² B. Koziel, *Ekologia narodowa*, „Zielone Brygady. Pismo Ekologów” 1991, nr 1, cyt. za: <http://www.nacjonalista.pl/2012/12/14/bogdan-koziel-ekologia-narodowa/>, 7 VIII 2013.

⁸³ *Deklaracja Trzeciej Pozycji...*

⁸⁴ G. Radomski, *Rewitalizacja idei Narodowej Demokracji w koncepcjach współczesnego ruchu narodowego*, [w:] *Idee w procesie kształtowania...*, s. 156.

⁸⁵ Trudny, interesujący badawczo i poznawczo problem relacji między nacjonalizmem a katolicyzmem naj szerzej poddał badaniom naukowym Bogumił Grott. Zob. tenże, *Nacjonalizm i religia. Proces zespalania nacjonalizmu z katolicyzmem w jedną całość ideową w myśli Narodowej Demokracji 1926-1939*, Kraków 1984, *Rozprawy Habilitacyjne UJ*, nr 85; tenże, *Katolicyzm w doktrynach ugrupowań narodowo-radykalnych do roku 1939*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religioznictwa” 1987, z. 17; tenże, *Nacjonalizm chrześcijański. Myśl społeczno-państwowa formacji narodowo-katolickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1991; tenże, *Religia, Kościół, etyka w ideach i koncepcjach prawicy polskiej. Narodowa Demokracja. Wybór tekstów z komentarzem autora*, Kraków 1993; tenże, *Nacjonalizm chrześcijański. Narodowo-katolicka formacja ideowa w II Rzeczypospolitej na tle porównawczym*, Kraków 1996; tenże, *Obóz narodowy a katolicyzm*, „Kultura i Społeczeństwo” 1979, nr 3; tenże, *Rola katolicyzmu w ideologii obozu narodowego w świetle pism jego ideologów i krytyki kato-*

dowy podejmują problematykę religijną i wyznaniową. W kwestii stosunku do religii widać ogromne różnice w stanowisku reprezentowanym z jednej strony przez NOP i ONR, a z drugiej strony przez PWN. Narodowe Odrodzenie Polski oraz Obóz Narodowo-Radykalny to podmioty polityczne reprezentujące tzw. „katolicyzm tradycyjno-nacjonalistyczny”⁸⁶, poszukujące inspiracji ideowych w zaleceniach myśli chrześcijańskiej i katolickiej. Podmioty te eksponują przekonanie, że polskość jest integralnie połączona z katolicyzmem. Doceniają znaczenie idei uniwersalnych chrześcijaństwa. Podkreślają rolę religii w życiu narodowym, występując w obronie Kościoła katolickiego. Na łamach prasy i wydawnictw propagandowych zalecają i propagują wiarę i tradycję rzymskokatolicką. Natomiast praktycznym wyrazem zaangażowania religijnego liderów nacjonalistycznych podmiotów politycznych jest czynne uczestnictwo w pielgrzymkach do powszechnie znanych miejsc kultów religijnych oraz zaangażowanie w pracę organizacji katolickich, takich jak np. Stowarzyszenie „ChristusRex”, lub zakładanie własnych organizacji, jak np. Bractwo św. Kazimierza czy Ruch Akcji Katolickiej⁸⁷.

NOP i ONR podejmują krytykę tendencji „modernizacyjnych” w Kościele katolickim⁸⁸. Jak trafnie ujął to jeden z badaczy, NOP, *odrzucając materializm i scjentyzm, poszukiwał metafizycznych uzasadnień dla głoszonych przez siebie idei nacjonalistycznych*⁸⁹. Lider Narodowego Odrodzenia Polski Adam Gmurczyk opowiada się za katolicką formą polskiego nacjonalizmu. Tłumaczy, że *Katolicyzm w sposób doskonały kształtuje osobowość człowieka, przekazuje wartości, wedle których toczyć się powinno życie za-*

---

lickiej. *Zarys problematyki badawczej*, „Dzieje Najnowsze” 1980, z. I; tenże, *Publicystyka „Zadruży” jako jeden z przejawów krytyki kultury katolickiej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1981, z. 6; tenże, *Medievalizm w koncepcjach Obozu Wielkiej Polski. Ze studiów nad religijnymi uwarunkowaniami myśli politycznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1982, z. 7; tenże, *The Conception of Roman-Catholic Totalizm in Poland before World War II*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1982, z. 8; tenże, *Waloryzacja epok historycznych i niektórych nurtów myśli europejskiej od średniowiecza po wiek XIX w ideologii obozu narodowego, jako wyraz jej katolicyzacji*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1983, z. 9; tenże, *Geneza i początki formowania się poglądów „młodych” obozu narodowego na zagadnienia ustrojowe*, „Dzieje Najnowsze” 1984, z. I; tenże, *Pojęcie narodu i jego miejsce w hierarchii wartości formacji młodoendeckiej*, „Przegląd Humanistyczny” 1984, nr 4. Zob. także: P. Stachowiak, *Korzenie „katolicyzmu endeckiego”. Nacjonalistyczna wizja religii i Kościoła w Polsce w latach 1887-1927*, Poznań 1999; R. Łętocha, *Katolicyzm a idea narodowa. Miejsce religii w myśli obozu narodowego lat okupacji*, Lublin 2002.

⁸⁶ Zob. *Jesteśmy strażnikami świętego płomienia wiary*, „Szczerbiec” 1994, nr 4, s. 12-13; M. Lewandowski, *Na szlaku idei. Nacjonalizm Narodowego Odrodzenia Polski w świetle analizy zawartości pisma „Szczerbiec”*, Radzyń Podlaski 2004, s. 67-74.

⁸⁷ J. Tomaszewicz, *Ugrupowania neoendeckie w III RP*, s. 198; J. Szubstarska, *Matka Boża Częstochowska w pielgrzymce pro-life*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 31; M. Kopaczyk, *Nacjonalizm katolicki, polska droga odrodzenia narodowego*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 44-46.

⁸⁸ K. Marcinkiewicz, *Nonkonformizm w każdej dziedzinie*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 92, 93; J. Albin, *Kościół katolicki 50 lat po Soborze Watykańskim II. Kryzys religii oczami tradycyjnistów katolickich*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5, s. 75-78.

⁸⁹ J. Tomaszewicz, *Narodowe Odrodzenie Polski i jego wizja...*, s. 191.

równie indywidualne, jak i zbiorowe. Nacjonalizm jest społeczną konsekwencją katolicyzmu. Pozbawiony źródła katolickiego uniwersalizmu często pozostaje jedynie odruchem, mogącym przerodzić się w polityczną dewiację⁹⁰. Wspomniane ugrupowania utrzymują, że społeczna nauka Kościoła katolickiego jest podstawą prezentowanej przez nie wizji państwa i społeczeństwa. Jednocześnie przyznają, że wiara stanowi osobistą sprawę każdego człowieka. Publicyści dostrzegają kryzys wewnątrz Kościoła katolickiego⁹¹. Przywódca NOP negatywnie ocenia dążenia modernizacyjne w Kościele katolickim. Jako zwolennik tradycjonalizmu katolickiego⁹² Adam Gmurczyk neguje katolicyzm posoborowy i model „katolicyzmu otwartego”⁹³. Jak twierdził w jednym z wywiadów, *NOP jest formacją, której zasady wywodzą się z tradycyjnego katolicyzmu. Natomiast ocena Vaticanum II jest dokonywana przez członków naszej formacji indywidualnie, jeżeli mają taką potrzebę. Na marginesie – tradycjonalizm katolicki nie ocenia posoborowego chrześcijaństwa za złe, bo chrześcijaństwo jest niezmiennie. Natomiast obawy, reakcję i sprzeciw budzą realizowane przez dziesięciolecia próby interpretowania wiary w duchu sprzecznym z Tradycją, co wyraża się między innymi poprzez próby ujęcia katolicyzmowi jego uniwersalizmu, powszechności i wyjątkowości. To dosyć szeroki temat*⁹⁴.

Odmienne stanowisko prezentuje Polska Wspólnota Narodowa, która kwestie wyznaniowe podporządkowuje idei słowiańskiej. Poglądy PWN można określić mianem nacjonalizmu świeckiego. Poglądy lidera PWN Bolesława Tejkowskiego charakteryzuje antyklerykalizm. Tejkowski uważa, że Kościół katolicki utrudnia rozwijanie tożsamości słowiańskiej⁹⁵. W instytucji Kościoła katolickiego PWN dostrzega obecność wpływów żydowsko-niemieckich. W piśmiennictwie tej formacji znajdują się stwierdzenia o konieczności eliminacji katolicyzmu z życia codziennego Polaków oraz o oddzieleniu instytucji państwowych od kościelnych. Wyrazem tych poglądów są żądania usunięcia lekcji religii w szkołach. PWN podważa też przydatność hasła Polak-katolik⁹⁶.

POLITYKA OCHRONY ZDROWIA

We współczesnej myśli nacjonalistycznej występują koncepcje znacznego rozbudowania systemu państwowej opieki socjalnej. Program socjalny uważany jest za

⁹⁰ *Tamże*, s. 191.

⁹¹ F. Paluch, *Katolicyzm w Państwie Narodowym*, Nacjonalista.pl, [online] <http://www.nacjonalista.pl/2013/08/03/filip-paluch-katolicyzm-w-panstwie-narodowym/>, 3 VIII 2013.

⁹² J. Tomasiewicz, *Narodowe Odrodzenie Polski i jego wizja...*, s. 193-198.

⁹³ R. Staniszewski, wywiad z Adamem Gmurczykiem, Prawy.pl, [online] <http://www.prawy.pl/z-kraju/53-wywiady10/2476-adam-gmurczyk-nie-chcemy-panstwa-proletow>, 7 VIII 2013.

⁹⁴ *Tamże*; M. Strutyński, *Miejsce tradycjonalizmu katolickiego w ideologii Narodowego Odrodzenia Polski*, [w:] *Religia i polityka*, red. B. Grott, Kraków 2000, s. 315-322.

⁹⁵ Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 42.

⁹⁶ B. Tejkowski, *Walka o Polskę*, s. 101; J. Tomasiewicz, *Polska Wspólnota Narodowa-Polskie Stronnictwo Narodowe jako przykład nacjonalizmu świeckiego we współczesnej Polsce*, [w:] *Różne oblicza nacjonalizmów...*, s. 226-228; Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 43.

niezbędny w warunkach budowy w Polsce kapitalizmu. Sporo uwagi poświęca się kwestii zapewniania bezpłatnej opieki zdrowotnej ogółowi społeczeństwa polskiego. Najszerszą formę opieki socjalnej zaproponował Tejkowski, który opowiada się za rozbudowanym programem społecznym, postuluje bezpłatne lecnictwo z darmowymi lekami. W jego przekonaniu wszystkie powinności ekonomiczno-społeczne powinny spoczywać na strukturach państwa. Państwo miałoby zapewnić każdemu obywatelowi bezpłatną opiekę lekarską i darmowe leki. Natomiast lecnictwo prywatne miałoby funkcjonować jedynie jako niewielki składnik systemu opieki zdrowotnej⁹⁷. Działacze ONR na łamach „Magna Polonia” opowiadają się za promocją zdrowego trybu życia, wskazując czytelnikom zalety zdrowego odżywiania oraz popularyzując prozdrowotne znaczenie uprawiania sportu⁹⁸.

UWAGI KOŃCOWE

Analiza koncepcji głoszonych przez ugrupowania zaliczane do nurtu ekstremizmu narodowego stanowi ważny składnik badań nad myślą nacjonalistyczną. Poglądy antysystemowe i antydemokratyczne kształtują opinie na temat zagadnień polityki społecznej. W rozważaniach nad kwestiami polityki społecznej dominują sady krytyczne i kwestionowanie istniejącego ładu społeczno-politycznego. Omawiane w niniejszym tekście podmioty polityczne odrzucają modele polityki społecznej realizowane przez kolejne polskie ekipy rządowe, poczynawszy od 1989 r. aż do chwili obecnej. Uważają, że realizowane dotychczas modele polityki społecznej nie uwzględniały w sposób wystarczający wartości narodowych i patriotycznych.

Ugrupowania ekstremizmu narodowego nie miały możliwości spełnienia swoich idei. W przypadku tych ugrupowań można mówić jedynie o polityce społecznej postulowanej, pozostającej wyłącznie w fazie koncepcji, i o całkowitym braku możliwości realizacji jej założeń. Prezentowane w niniejszym tekście podmioty należy traktować jako pozbawione politycznego znaczenia. Ugrupowania ekstremizmu narodowego są zasilane głównie przez ludzi młodych. Siła oddziaływania omawianych podmiotów jest niewielka. Wyróżnikiem ich działalności jest dążenie do wykorzystywania wszelkich dostępnych metod, skłonność do używania rozwiązań siłowych w celu propagowania własnych idei i poglądów. Wyraźnie preferowane są metody walki pozaparlamentarnej.

W polu zainteresowania współczesnego ekstremizmu narodowego znajdują się kwestie dotyczące społeczeństwa, istotne dla obywateli, takie jak model rodziny, znaczenie własności prywatnej, dostęp do pracy, zabezpieczenia społeczne, ciężary społeczne. W kręgu środowisk radykalizmu narodowego istnieje dosyć jednolity katalog wartości

⁹⁷ Cz. Maj, E. Maj, *Narodowe ugrupowania...*, s. 34.

⁹⁸ *Gruby problem z dziećmi*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 18, 19; R. Musierowicz, *Stowarzyszenie Klub Sportów Walki „Triumfator” – etos rycerski w nowym wydaniu*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4, s. 86-87.

obejmujący: 1) uznanie rodziny za podstawę istnienia narodu; 2) apoteozę tradycyjnego modelu społeczeństwa.

Rzeczywistość przedstawiana w nacjonalistycznej publicystyce politycznej ma charakter uproszczony i schematyczny. W swoim dychotomicznym widzeniu świata narodowcy niezmiennie dostrzegają kryzys moralny i materialny państwa i społeczeństwa. Negatywnym ocenom istniejącego ładu politycznego towarzyszą nastroje pesymistyczne, a nawet katastroficzne. Myśl przewodnią publicystyki stanowi przekonanie, że życie narodu polskiego zostało zdominowane przez interesy czynników wrogich Polsce. Obecne jest w niej przekonanie, że wartości cenne i ważne z punktu widzenia interesu narodowego są niedoceniane i wypierane z życia publicznego. Obecność czynników destrukcyjnych, antypolskich i antynarodowych zauważana jest niemal we wszystkich przejawach życia publicznego w Polsce. W związku z taką diagnozą stałym motywem jest żądanie przeobrażenia stosunków moralnych, społecznych oraz podniesienia oświaty i kultury społeczeństwa. Remedium na negatywny stan państwa i społeczeństwa to, zdaniem tych ideologów politycznych, urzeczywistnienie ideałów i wartości myśli nacjonalistycznej.

BIBLIOGRAFIA

Publicystyka polityczna, dokumenty partyjne, programy

Albin J., *Kościół katolicki 50 lat po Soborze Watykańskim II. Kryzys religii oczami tradycjonalistów katolickich*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5.

Cichosz P., *O kryzysie czytelnictwa i jego roli w obozie narodowym*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5.

Deklaracja ideowa, ONR, [online] http://www.onr.h2.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=29.

Dorosz T., *Narodowy radykalizm wczoraj i dziś*, „Szczerebiec” 1999, nr 3/4.

Gąsiorek A., *Pralnia mózgów*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5.

Gąsiorek A., *Sekcja Kobiecego Ruchu Narodowego*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.

Giza P., *Niebezpieczeństwa i kontrowersje związane z metodą in vitro*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.

Gmurczyk A., *Kadra w ruchu narodowo-radykalnym*, „Szczerebiec” 1995, nr 4.

Gmurczyk A., *Kartka z podróży do Grosslandu*, „Szczerebiec” 2001, nr 4/5.

Gmurczyk A., *Siła hierarchii*, „Szczerebiec” 1995, nr 5.

Gmurczyk A., *Strategia walki narodowej*, „Szczerebiec” 1994, nr 12.

Gmurczyk A., *Zmierzchu cywilizacji*, „Szczerebiec” 1999, nr 1/2.

Gruby problem z dziećmi, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.

Harłukowicz J., *Czy to się mogło zdarzyć tylko we Wrocławiu?*, wywiad z M. Kornakiem, „Gazeta Wyborcza Wrocław” 2013, 28 VI.

Jesteśmy strażnikami świętego płomienia wiary, „Szczerebiec” 1994, nr 4.

- Kawęcki K., *Korporacjonizm chrześcijański*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5.
- Kopacz M., *Nacjonalizm katolicki, polska droga odrodzenia narodowego*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Kozieł B., *Ekologia narodowa*, „Zielone Brygady. Pismo Ekologów” 1991, nr 1.
- Lewandowski M., *Na szlaku idei. Nacjonalizm Narodowego Odrodzenia Polski w świetle analizy zawartości pisma „Szczerbiec”*, Radzyń Podlaski 2004.
- Marcinkiewicz K., *Nauka domeną lewicy?*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 5.
- Marcinkiewicz K., *Nonkonformizm w każdej dziedzinie*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Morawska I., *Kiedys odrosną nam włosy*, „Gazeta Wyborcza” 1995, 12 VIII.
- Musierowicz R., *Stowarzyszenie Klub Sportów Walki „Triumfator” – etos rycerski w nowym wydaniu*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Paluch F., *Katolicyzm w Państwie Narodowym*, Nacjonalista.pl, [online] <http://www.nacjonalista.pl/2013/08/03/filip-paluch-katolicyzm-w-panstwie-narodowym/>.
- „Polskę od Żydów racz wyzwolić Panie”, „Szczerbiec” 1997, nr 3.
- Program wyborczy PWN-PSN*, „Myśl Narodowa Polska” 1991, nr 5.
- Schwertner J., *Anna Holocher: To mężczyźni są dyskryminowani przez feministki*, wywiad, Onet, [online] <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/anna-holocher-to-mezczyzni-sa-dyskryminowani-przez-1,5562806,wiadomosc.html>.
- Seweryn A., *Narodowy radykalizm wciąż aktualny*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Seweryn A., *Wywiad z Kierownikiem Głównym ONR*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Seweryn A., *Wywiad ze Skarbnikiem ONR*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Sieniawski M., *Z rozważań nad narodowym radykalizmem*, „Szczerbiec” 1996, nr 6, 7.
- Statut Polskiego Związku Wspólnoty Narodowej*, Warszawa 10 X 1987.
- Staniszewski R., wywiad z Adamem Gmurczykiem, 7 VIII 2013, Prawy.pl, [online] <http://www.prawy.pl/z-kraju/53-wywiady10/2476-adam-gmurczyk-nie-chcemy-panstwa-proletow>.
- Szubstarska J., *Matka Boża Częstochowska w pielgrzymce pro-life*, „Magna Polonia. Pismo Narodowo-Radykalne” 2013, nr 4.
- Tejkowski B., *Walka o Polskę*, Warszawa 1994.
- Tejkowski B., *Założenia ideowe, program ustrojowy, narodowe zasady moralne, statut*, Warszawa 1990.
- Uczciwi Polacy na radnych*, wybory samorządowe 1998, program wyborczy Polskiej Wspólnoty Narodowej (ulotka wyborcza).
- Ustawa Zasadnicza Polski, czyli Konstytucja Polski*, projekt konstytucji opracowany przez PWN, [online] http://www.pwn.waw.pl/program/2012_konstytucja.htm.
- Wilk E., *Krucjata tysiąclecia*, Warszawa 1994.
- Zasady ideowe nacjonalizmu*, „Szczerbiec” 1994, nr 11.

Zasady ideowe nacjonalizmu, dokument programowy, NOP, [online] <http://www.nop.org.pl/zasady-ideowe-nacjonalizmu/>.

Opracowania

Antonów R., *Polityka społeczna w ujęciu współczesnych anarchistów polskich*, [w:] *Między Europą naszych pragnień a Europą naszych możliwości*, red. J. Faryś, T. Sikorski, P. Słowiński, t. 2, Gorzów Wielkopolski 2007.

Dawidowicz A., *Dychotomiczna wizja rzeczywistości politycznej w polskiej myśli narodowej i nacjonalistycznej po 1989 roku*, [w:] *Idee w procesie kształtowania współczesnej rzeczywistości polskiej. Nacjonalizm*, red. E. Maj, M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2010.

Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego, red. E. Olszewski, Lublin 2004.

Grott B., *The Conception of Roman-Catholic Totalizm in Poland before World War II*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1982, z. 8.

Grott B., *Geneza i początki formowania się poglądów „młodych” obozu narodowego na zagadnienia ustrojowe*, „Dzieje Najnowsze” 1984, z. 1.

Grott B., *Katolicyzm w doktrynach ugrupowań narodowo-radykalnych do roku 1939*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1987, z. 17.

Grott B., *Mediewalizm w koncepcjach Obozu Wielkiej Polski. Ze studiów nad religijnymi uwarunkowaniami myśli politycznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1982, z. 7.

Grott B., *Nacjonalizm chrześcijański. Myśl społeczno-państwowa formacji narodowo-katolickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1991.

Grott B., *Nacjonalizm chrześcijański. Narodowo-katolicka formacja ideowa w II Rzeczypospolitej na tle porównawczym*, Kraków 1996.

Grott B., *Nacjonalizm i religia. Proces zespalania nacjonalizmu z katolicyzmem w jedną całość ideową w myśli Narodowej Demokracji 1926-1939*, Kraków 1984, *Rozprawy Habilitacyjne UJ*, nr 85.

Grott B., *Obóz narodowy a katolicyzm*, „Kultura i Społeczeństwo” 1979, nr 3.

Grott B., *Pojęcie narodu i jego miejsce w hierarchii wartości formacji młodoeuropejskiej*, „Przegląd Humanistyczny” 1984, nr 4.

Grott B., *Publicystyka „Zadruży” jako jeden z przejawów krytyki kultury katolickiej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1981, z. 6.

Grott B., *Religia, Kościół, etyka w ideach i koncepcjach prawicy polskiej. Narodowa Demokracja. Wybór tekstów z komentarzem autora*, Kraków 1993.

Grott B., *Rola katolicyzmu w ideologii obozu narodowego w świetle pism jego ideologów i krytyki katolickiej. Zarys problematyki badawczej*, „Dzieje Najnowsze” 1980, z. 1.

Grott B., *Waloryzacja epok historycznych i niektórych nurtów myśli europejskiej od średniowiecza po wiek XIX w ideologii obozu narodowego jako wyraz jej katolizacji*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religio-logica” 1983, z. 9.

Jajecznik K., *Od entuzjasty do kontestatora myśli nacjonalistycznej. Sylwetka publicystyczna Mirosława Szczepana Żochowskiego (1937-2010)*, [w:] *Prasa Narodowej Demokracji*, t. 3: *Publicyści*, red. E. Maj, A. Dawidowicz, Lublin 2012.

- Koćwin L., „Narodowcy” i „Europejczycy” wobec problemu jedności europejskiej, [w:] *Współczesna polska myśl polityczna. Wybrane ośrodki, koncepcje, system wartości*, red. B. Pasierb, K. A. Paszkiewicz, Wrocław 1996.
- Koziello T., *Liga Polskich Rodzin wobec integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Miedzy Europą naszych pragnień a Europą naszych możliwości*, red. J. Faryś, T. Sikorski, P. Słowiński, t. 2, Gorzów Wielkopolski 2007.
- Koziello T., *Rodzina i polityka prorodzinna jako wartość polityczna w koncepcjach ideowych Ligi Polskich Rodzin*, [w:] *Sapientia animorum magistra est. Wartości w nauce – wartości w polityce. Księga Jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Alicji Wójcik z okazji 40. rocznicy pracy naukowej*, red. nauk. E. Maj, A. Dawidowicz, M. Wichmanowski, Lublin 2013.
- Łętocha R., *Katolicyzm a idea narodowa. Miejsce religii w myśli obozu narodowego lat okupacji*, Lublin 2002.
- Maj Cz., Maj E., *Narodowe ugrupowania polityczne w Polsce 1989-2001*, Lublin 2007.
- Piskorski M., *Liga Polskich Rodzin*, [w:] *Polskie partie i ugrupowania parlamentarne*, red. K. Kowalczyk, J. Sielski, Toruń 2004.
- Radomski G., *Liberalizm w interpretacjach współczesnego ruchu narodowego w Polsce*, [w:] *Polskie zbliżenia z liberalizmem*, red. T. Godlewski, D. Karnowska, Toruń 2006, *Idee i Polityka*.
- Radomski G., *Rewitalizacja idei Narodowej Demokracji w koncepcjach współczesnego ruchu narodowego*, [w:] *Idee w procesie kształtowania współczesnej rzeczywistości polskiej. Nacjonalizm*, red. E. Maj, M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2010.
- Sikorski T., *Miejsce antydemokratyzmu w publicystyce politycznej Narodowego Odrodzenia Polski (1992-2006)*, [w:] *Narodowa Demokracja XIX-XXI wiek. Koncepcje – ludzie – działalność*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2008.
- Smolik B., *Narodowcy u zarania transformacji ustrojowej*, [w:] *Z badań nad przemianami politycznymi w Polsce po 1989 roku*, red. S. Dąbrowski, B. Rogowska, Wrocław 1998.
- Smolik B., *Publicystyka ideowopolityczna Adama Gmurczyka na łamach prasy i publikacji narodowo-radykalnych*, [w:] *Prasa Narodowej Demokracji*, t. 3: *Publicyści*, red. E. Maj, A. Dawidowicz, Lublin 2012.
- Socha-Sachalin S., *Polityka społeczna*, Koszalin 2000.
- Stachowiak P., *Korzenie „katolicyzmu endeckiego”. Nacjonalistyczna wizja religii i Kościoła w Polsce w latach 1887-1927*, Poznań 1999.
- Strutyński M., *Miejsce tradycjonalizmu katolickiego w ideologii Narodowego Odrodzenia Polski*, [w:] *Religia i polityka*, red. B. Grott, Kraków 2000.
- Szymański A., *Unia Europejska w programach ugrupowań uczestniczących w wyborach parlamentarnych w 2001 roku*, [w:] *Polska scena polityczna. Kampanie wyborcze*, red. E. Pietrzyk-Zieniewicz, Warszawa 2002, *Studia Politologiczne / Instytut Nauk Politycznych UW*, vol. 6.
- Tokarz G., *Ruch narodowy w Polsce w latach 1989-1997*, Wrocław 2002, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2350.
- Tomasiewicz J., *Narodowe Odrodzenie Polski i jego wizja „Katolickiego Państwa Narodu Polskiego” jako uwspółcześniona wersja narodowego radykalizmu*, [w:] *Różne oblicza nacjonalizmów. Polityka – religia – etos*, red. B. Grott, Kraków 2010.

- Tomasiewicz J., *Polska Wspólnota Narodowa-Polskie Stronnictwo Narodowe jako przykład nacjonalizmu świeckiego we współczesnej Polsce*, [w:] *Różne oblicza nacjonalizmów. Polityka – religia – etos*, red. B. Grott, Kraków 2010.
- Tomasiewicz J., *Ugrupowania neoendeckie w III Rzeczypospolitej*, Toruń 2003.
- Tomasik P., *Ugrupowania narodowe wobec integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Polska na nowej drodze. Tradycja i współczesność*, red. A. Magierska, Warszawa 1997, *Studia Politologiczne / Instytut Nauk Politycznych UW*, vol. 2.
- Witczak A. T., *ONR – powrót na scenę? Rekonstrukcja radykalnego skrzydła formacji narodowo-katolickiej?*, [w:] *Nacjonalizmy różnych narodów. Perspektywa politologiczno-religioznawcza*, red. B. Grott, O. Grott, Kraków 2012, *Societas*, 30.
- Woźnicki J., *Nowa dyscyplina – „nauki o polityce publicznej” usytuowana w dziedzinie nauk społecznych*, „Nauka” 2012, nr 1.
- Zybała A., *Polityki publiczne. Doświadczenia w tworzeniu i wykonywaniu programów publicznych w Polsce i w innych krajach. Jak państwo działa, gdy zamierza (chce) musi rozwiązać zbiorowe problemy swoich obywateli?*, Warszawa 2012.

Materiały internetowe

- <http://ruchnarodowy.org/pl>.
- <http://wiadomosci.onet.pl>.
- <http://www.nop.org.pl>.
- <http://www.onr.h2.pl>.
- <http://www.prawy.pl>.
- <http://www.pwn.waw.pl/>.

Dr Aneta DAWIDOWICZ – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce, zatrudniona na stanowisku adiunkta w Zakładzie Myśli Politycznej na Wydziale Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jej badania mieszczą się w obszarze nauk o polityce; zajmuje się szczególnie myślą polityczną, z uwzględnieniem myśli nacjonalistycznej. Najważniejsze publikacje: monografia *Zygmunt Balicki (1858-1916). Działacz i teoretyk polskiego nacjonalizmu* (Kraków 2006) oraz redakcja i publikacja (wraz z Ewą Maj) trzytomowego opracowania zbiorowego *Prasa Narodowej Demokracji 1886-1939* (Lublin 2010-2013).